Shivaji College Hingoli Dist Hingoli

Peer Reviewed Referred and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)
ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume-VIII, Issue-I
January - March - 2019
Marathi Part - I

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

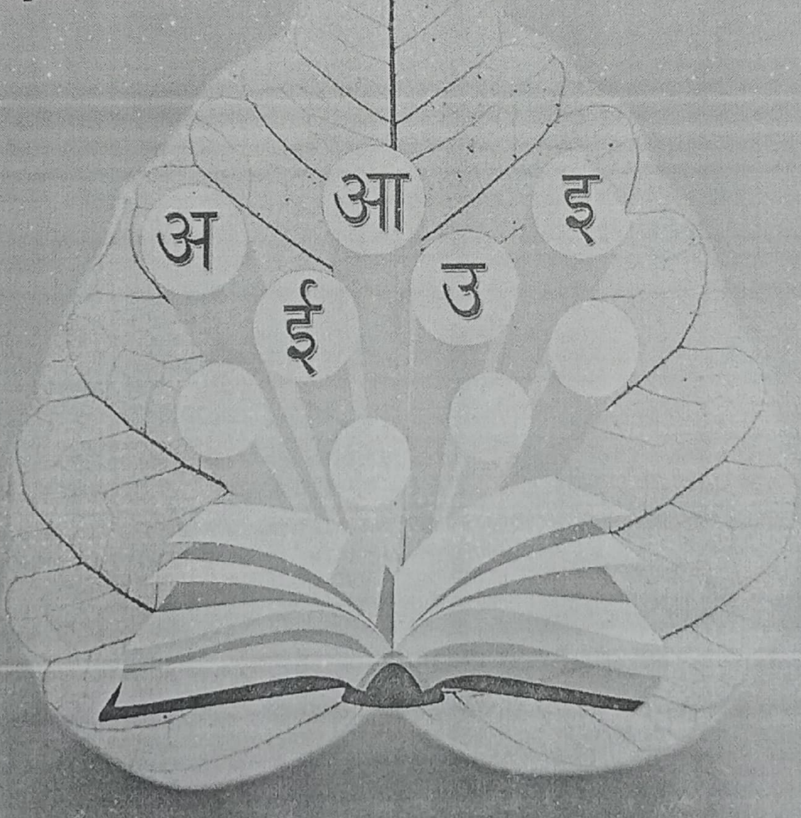

Ajanta Prakashan

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli. Dist. Hingoli

CONTENTS OF MARATHI PART – II

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

PRINCIPAL

Shivaji College Hingoli

ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019
ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

महात्मा गांधींच्या राजकीय विचाराची सद्यस्थितीतील प्रासंगिकता

प्रा. डॉ. सुखनंदन बाले
राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, शिवाजी महाविद्यालय, हिंगोली.

…तके दडपल्या गेलेल्या भारतीयांना निर्भय बनवून त्यांच्यातील नैतिक शक्ती व आत्मविश्वास जागृत
…धीसत्तेविरूद्ध लढ्याकरीता त्यांना कटिबद्ध करणारे राष्ट्राच्या स्वातंत्र्य लढ्याचे नेतृत्व यशस्वीपणे
… स्वातंत्र्य मिळवून देणारे व राष्ट्रपिता म्हणून गौरविले गेलेले केवळ भारतालाच नव्हे तर हिंसाचार,
… यामुळे भयग्रस्त झालेल्या जगाला सत्य, अहिंसा व शांती यांचा मौलिक संदेश देऊन मानवी
…र्ग दाखविणारे महान राजकीय संत म्हणून भारताच्या इतिहासात गांधीजीचे नाव अजरामर झालेले आहे.
…ताही विचार हा एका विशिष्ट स्थल–काल परिस्थितीच्या प्रभावातून पूढे येतो तो विचार हा त्या
…पत्य असतो विविध विचारवंत महापुरूष याच संदर्भाने आपल्या विचारांची मांडणी करतात. बऱ्याच वेळेस
…दलली, काळ बदलला की विचाराचे महत्त्व कमी होत जाते. त्यांचा प्रभाव ओसरू लागतो. परंतु
… विचारामध्ये असलेल्या चिरंतन मूल्यांमुळे त्यांचे विचार बदलत्या परिस्थितीतही महत्त्वपूर्ण ठरतात.

…ग्रजांशी चालू असलेल्या राजकीय संघर्षात यश मिळविण्यासाठी निरनिराळ्या गटाची अभेद एकजूट निर्माण
…वश्यकता होती. म्हणून गांधीजींनी सत्याग्रहा इतकाच राष्ट्रीय एकात्मतेवरही भर दिला. इंग्रजपूर्व काळात
…माज कधीच एकसंघ नव्हता. धर्म, भाषा, पंथ, जाती आणि शेकडो लहान मोठी राज्य यांनी तो शतशः
…टलेला होता. त्यातील प्रत्येक गटाची अस्मितता संकुचित व स्वयंकेंद्रित होती. धर्म, भाषा, जाती आणि वाढती
…विषमता यांनी विभागल्या गेलेल्या समाजामध्ये एक राष्ट्रीयत्वाची भावना कशी निर्माण करायची हाच येथील
…माज चिंतकापूढील एक महत्त्वाचा प्रश्न होता. धर्मनिरपेक्ष शासन, लोकशाही जीवन पद्धती, व्यक्तींचे मुलभूत
…मानता, सामाजिक न्याय, अहिंसा आणि सामाजिक जीवनाची पुर्नबांधणी केल्याशिवाय राष्ट्रीय ऐक्य प्रस्थापित
…णार नाही हे गांधीजींनी ओळखले होते. म्हणून हिंदू आणि मुस्लिम, स्पृश्य आणि अस्पृश्य, शहरी आणि ग्रामीण,
… आणि अशिक्षित, गरीब आणि श्रीमंत यांच्यातील दुरावा नाहीसा करून त्यांना एकच राष्ट्रीय प्रवाहात सामील
…ण्याच्या दृष्टीने त्यांनी आपल्या विधायक कार्यक्रमाची आखणी केली होती.

…आज भारताला स्वातंत्र्य मिळून 65 वर्ष झाले. भारतीय संविधानानुसार भारताला एक धर्मनिरपेक्ष, समाजवादी
… राज्य म्हणून घोषित केले आहे. त्यामध्ये स्वातंत्र्य, समता, बंधूता, सामाजिक न्याय या मूल्यांचा स्विकार
… केलेला आहे. परंतु संविधानातील या घोषणेला काहीच अर्थ नाही. कारण लोकांमध्ये अजूनही धर्मनिरपेक्षतेची
…जलेली दिसत नाही. आजही भारतामध्ये जात–पात, स्पृश्य–अस्पृश्यता मोठ्या प्रमाणात पाळली जाते. तसेच
…मानात प्रादेशिकवाद, भाषावाद, आर्थिक विषमता दिसून येते. या सर्वांचा परिणामस्वरूप देशात नक्षलवाद व
…ने फोफावत आहे. या सर्व समस्या भारतीय राष्ट्रीय एकात्मतेला व अखंडतेला घातक ठरत आहेत. या विविध

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli. Dist. Hingoli

समस्या सोडविण्याकरीता शाश्वत असा मार्ग गांधीवादी विचारामध्ये दिसून येतो. गांधीवादी विचार त्यातील चिरंतन मूल्यामुळे असे विचार ठरत आहेत की, जसा जसा काळ पुढे सरकत आहे तसतसे या विचाराची प्रासंगिकता व उपयुक्तता वाढत आहे.

महात्मा गांधींचे विचार

1. धार्मिक ऐक्य

गांधीजींनी धर्माला व्यक्ती व समाजाचे आधारभूत तत्व म्हणून स्विकार केले. ज्याला काढून टाकल्यास व्यक्ती आणि समाज दोघेही निष्प्राण होतील. गांधीजींनी धर्माची व्याख्या करीत असतांना असे म्हटले आहे की, "धर्म म्हणजे माझ्या मते परंपरागत धर्म नसून तो धर्म आहे जो सर्व धर्माचा मूळ असून आपणास ईश्वराचा साक्षात्कार करण्यास मदत करतो."[1] इथे धर्माचा अर्थ सांप्रदायवाद नसून हा धर्म हिंदू, इस्लाम आणि ख्रिश्चन इत्यादीपासून वेगळा आहे.

गंधीजींचा धर्म मुलतः मानवतावादी आहे. त्याचे प्रमुख लक्ष्य मानवसेवा आहे. गांधीच्या मते धर्माचे प्रमुख तत्व सत्य, प्रेम आणि अहिंसा आहे. गांधीजींनी आपल्या धर्मास विज्ञानाशी संबंधित बनविले आहे. कारण विज्ञान हे रूढी अंधविश्वास, प्रथा परंपरेचा विरोधी आहे. गांधीजी म्हणतात, "मै किसी ऐसे धार्मिक सिद्धांत को स्विकार नही करता जो बुद्धि को न जचें और नैतिकता का विरोधी हों, मे किसी धर्म ग्रंथो की वचनों को अपनी बुद्धिपर हावी नही होने देता."[2]

गांधींचा धर्म हा सहअस्तित्व व सहिष्णूतेवर आधारित धर्म आहे. त्यांचा सर्व धर्माच्या समानतेवर विश्वास होता. त्यांचे असे म्हणणे होते की जगातील कोणताही धर्म दुसऱ्या धर्मापेक्षा श्रेष्ठ असल्याचा दावा करू शकत नाही. यामुळे सर्व धर्म समान आहेत. ते एकाच ध्येयाकडे पोहचण्याचे वेगवेगळे मार्ग आहेत.[3] पण आज धर्मा–धर्मात श्रेष्ठतेवरून वाद होत आहेत. लोक एकमेकांची डोकी फोडत आहेत. सांप्रदायवाद मोठ्या प्रमाणात वाढलेला आहे. ते सर्व संपविण्यासाठी गांधींच्या मानवतावादी धर्माचा स्विकार करणे गरजेचे आहे.

2. जातीयता व अस्पृष्यता निर्मुलन

जन्मसिद्ध, उच्चनीच भाव, रोटी बेटी व्यवहारावरील निर्बंध, अस्पृश्यता आणि वंशपरंपरागत व्यवसाय ही जाती व्यवस्थेची वैशिष्ट्ये होत. गांधींचा त्याला विरोध होता. जातीवरून माणसा–माणसात भेद करणे त्यांना मान्य नव्हते. त्यांच्या मते प्रत्येक मनुष्य हा जन्मताच समान असतो. जन्मावरून कोणीही लहान–मोठा ठरत नाही. तसेच अस्पृश्यता ही सुद्धा हिंदू धर्मातील एक अमानुष व अत्यंत घृणास्पद अशी रूढी आहे. आपल्या धर्मातील माणसांना जन्मतःच अपवित्र मानण्याची ही रूढी गांधीजींना अन्यायकारी व भयानक वाटली. "अस्पृश्यता हा हिंदू धर्माला जडलेला एक रोग आहे, ती सैतानाची क्लुप्ती आहे, तो धर्म नसून अधर्म आहे."[4] असे म्हणून त्यांनी अस्पृश्यतेचा अगदी कडक शब्दात धिक्कार केला आहे.

गांधीजींच्या मते कायद्याच्या जबरदस्तीने अस्पृश्यता घालवता येणार नाही. जेव्हा बहूसंख्य हिंदूंना हा देवाघरचा व मानवाघरचा गुन्हा आहे असे कळून येईल आणि गुन्ह्याबदल त्यांना शरम वाटेल तेव्हाच अस्पृश्यता नष्ट होईल. अस्पृश्यता निवारणासाठी गांधीजींनी 1932 मध्ये 'हरिजन सेवक' संघाची स्थापना केली व 1933 रोजी 'हरिजन' साप्ताहिक सुरू केले. त्यावेळीपासून अस्पृश्यांना गांधीजींनी 'हरिजन' असा शब्दप्रयोग केला. अस्पृश्यता निवारणासाठी सवर्ण हिंदूंची मने तयार करण्यासाठी त्यांनी प्रचार दौरे काढले. शिक्षण संस्था, मंदिरे व इतर

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli Dist. Hingoli

ठिकाणी यांमध्ये अस्पृश्यांना प्रवेश मिळवून देणे हा या कार्यक्रमाचा उद्देश होता. आज भारतीय संविधानातील कलमे अस्पृश्यता निवारणास प्राधान्य देण्यात आले आहे. तरीसुद्धा ग्रामीण भागात अस्पृश्यता पाळली जाते. विहिरी, नदी, तळे, मंदिरे इ. ठिकाणी अस्पृश्यांना प्रवेश नाकारला जातो. म्हणून नुसते कायदे करून नष्ट करता येत नाही तर त्यासाठी गांधीनी सांगितल्याप्रमाणे सवर्ण लोकांची मने बदलली पाहिजेत.

आध्यात्मिक व नैतिक राजकारण

राजकारण धर्ममय करा असा आपल्या अनेक संत पुरूषांनी प्रचार केला. गांधीजीही तसेच आग्रहपूर्वक राजकारण हे धर्म व नैतिकतेपासून दूर चालले होते. म्हणून गांधीजींनी राजकारणात प्रवेश केला व त्यामध्ये स्थापना करणे हे आपले परम कर्तव्य समजत. याविषयी गांधीजी म्हणतात, "यदि मै राजनीति में भाग लेना केवल इसलिए की राजनीति हमें एक सांप की भांति चारों ओर से घेरे हुए है, मै इस सांप से लढना चाहता राजनीति में धर्म का प्रवेश चाहता हूँ।"[5] यावरून असे स्पष्ट होते की, राजकारणामध्ये जे पण कार्य गांधीजी ते धार्मिक कार्यच होते. एकावेळी पोलक सोबत चर्चा करताना गांधी म्हणतात, अधिक तर धार्मिक मनुष्य मिला हूँ वे छिपे तौर से राजनीतिज्ञ है किंतू मै राजनीतिज्ञ का जामा पहने हूए हृदयसे एक धार्मिक मनुष्य

गांधीजींच्या मते राजकारण हा राष्ट्रधर्म आहे. त्यापासून वेगळे होऊन व्यक्ती स्वतःचा विनाश करतो. परंतु धार्मिकतेचा अर्थ रूढीवादी धर्म नव्हता. कारण धार्मिक पाखंड आणि आवडंबर युक्त मूर्तीपुजेच्या ते विरोधी आणि मूर्तीपूजेच्या ऐवजी त्यांचा मानव पूजेवर विश्वास होता. गांधीजींसाठी धर्मापासून वेगळे राजकारण एका सापासमान आहे. त्याला जाळून टाकणेच योग्य आहे असे ते म्हणत. राजकारण त्यांच्या दृष्टीने धर्म आणि नीती एक शाखा होती.[6] त्यांच्या मते राजकारण शक्ती आणि संपत्ती मिळविण्याचे साधन नसून ते लाखो, करोडे, दलित लोकांचे जीवन सुधारणे, मानवाचे सर्वांगीण विकास करणे, त्यांना स्वतंत्रता, बंधुता तसेच सामाजिक विषयी प्रशिक्षित करण्यासाठी प्रयत्नशील राहणे होय, एक राजकारणी व्यक्ती जो वरील उद्देशांच्या प्राप्तीसाठी असतो तो खऱ्या अर्थाने धार्मिक प्रवृत्तीचा होय.

राजकारणाचे आध्यात्मीकरण करणे म्हणजे गांधीजींच्या मते राज्यसत्ता धर्मगुरूंच्या हातात देणे नव्हे, तसेच राज्याकडून विशिष्ठ धर्म किंवा संप्रदायाचा प्रचार व प्रसार करणे सुद्धा नव्हे, त्यांच्या राज्यातील सर्व व्यक्तींना पालनाचा पूर्ण अधिकार असावे. राज्य कोणत्याही धर्माचे संरक्षण करणार नाही किंवा कोणत्याही धर्माच्या म्हणता येणार नाही. राज्याला स्वतःचा कोणता विशिष्ट धर्म किंवा संप्रदाय नसावा परंतु राज्य धर्मरहित सुद्धा नये अर्थात त्याने नैतिक धर्माच्या सर्वोच्च नियमांचे सत्य, अहिंसा, प्रेम, सेवा इत्यादीचे पूर्ण पालन करावे. च्या मते राजकारणी व्यक्तींनी सर्वधर्माप्रती समान भाव ठेवला पाहिजे.[7]

परंतु आजच्या इतके राजकारण धर्माच्या नावावर पूर्वी कधी चालले असेल असे वाटत नाही. पण असे खरी धार्मिक वृत्ती नावालाही दिसत नाही. नीति हा धर्माचा आत्मा आहे. पण आज सगळीकडे चारित्रहिनताच धर्माच्या नावावर राजकारणात स्थान टिकवू पाहणारे धर्मात्मा, धर्माचे किती आचरण करतात हे खरोखरच विचारखे आहे. राजकारण धर्ममय होण्याऐवजी आज धर्मच राजकारण्यांची बटीक होऊन राहीली आहे. हे देशाचे दुर्दैव आहे. म्हणून राजकारणास शुद्ध धर्ममय व नैतिक करण्यासाठी गांधींचे विचार उपयुक्त आहेत.

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli. Dist. Hingoli

4.अहिंसा

'अहिंसा परमोधर्म' ही शिकवण सर्व धर्म देतात. महाभारताने वरील विचार दिला आहे. बुद्ध, महावीर, येशूही अहिंसेचीच शिकवण देतात. सत्य हे ही एक मूल्य म्हणून सर्व धर्मात मान्यता पावले आहे. पण अलिकडे मात्र हे दोन शब्द गांधीजींच्या नावाशी जोडले गेलेले दिसतात. कारण गांधीजींनी सातत्याने आणि अतिशय पद्धतशीरपणे ह्या दोन तत्वाप्रमाणे आचरण केले. अहिंसेचा वापर करूनच बलाढ्य साम्राज्यशाहीला शह दिला. राजकीय व सामाजिक प्रश्नांची उकल करण्याच अहिंसात्मक अभिनव तंत्र जगाला दिले. धर्म किंवा अध्यात्माच्या क्षेत्रात असलेली सत्य व अहिंसा ही दोन मूल्य गांधीजींनी राजकीय व सामाजिक क्षेत्रात दाखल केली आणि अन्यायाच्या प्रतिकारासाठी त्यांचा यशस्वी प्रयोग केला.[8]

पारंपारिक अहिंसेचा संबंध केवळ परमार्थ साधनेशी व व्यक्तीगत साधनेशी होता, गांधीजींच्या मते अहिंसा एक असे मूल्य आहे ज्याचे सामुहिक पातळीवर सह अनुष्ठान शक्य आहे. अहिंसा एक मूल्य आहे त्याचबरोबर अन्याय निवारण्याचे ते प्रभावी व अमोघ अस्त्र आहे. परंपरागत विचारात भरलेला हा नवा आशय हा विचार केवळ विचाराच्या पातळीवर नव्हे तर आचाराच्या पातळीवर गांधीजींनी उतरवला. अहिंसेला सामुहिक सत्याग्रहाचे रूप देऊन स्वराज्य प्राप्ती, समाज परिवर्तन, विश्वशांती इत्यादी क्षेत्रात अहिंसेला क्रांतिकारी शक्ती बनविण्याचे अभूतपूर्ण कार्य केले. धार्मिक क्षेत्रातील वैयक्तिक पातळीवरील शांतिसाधक अहिंसा गांधीजींनी सामुहिक पातळीवर क्रांतिकारक अहिंसेपर्यंत पोहचविली.[9]

आज मात्र राजकीय व सामाजिक क्षेत्रात लोक आपल्यावरील अन्यायाचा प्रतिकार करण्यासाठी हिंसेचा आधार घेतात. हिंसक आंदोलने करणे, बस गाड्यांना आग लावणे, सार्वजनिक मालमत्तेची नासधूस करणे इत्यादी त्यामुळे देशातील शांतता भंग होत असते. गांधीजींनी अन्यायाच्या निराकरणासाठी अहिंसेचे व सत्याग्रहाचे शस्त्र दिले आहे. ज्याद्वारे आपल्या मागण्या सनदशीर पद्धतीने आपणास मान्य करून घेता येतील व अनावश्यक हिंसा टाळता येते.

5. आर्थिक समानता

गांधीजींचे आर्थिक विचार, सामाजिक व राजकीय क्षेत्रातील त्यांच्या अध्यात्मनिष्ठ मानवतावादाशी सुसंगत असेच आहेत. गाधींचा मोठ्या उद्योगांना विरोध होता. त्यामुळे त्यांनी ग्राम स्वराज्याची कल्पना मांडल्याचे दिसून येते. त्यांच्या मते मोठ्या उद्योगधंद्यामध्ये यंत्राचा उपयोग केला जात असल्यामुळे मानवी श्रमाला महत्त्व राहत नाही व उद्योगाचे केंद्रिकरण होऊन आर्थिक पिळवणूकीसारख्या समस्या निर्माण होतात. म्हणून ग्रामीण अर्थव्यवस्था स्वयंपूर्ण करण्यासाठी ग्रामोद्योगाचा विकास झाला पाहिजे. त्यामुळे गांधीजींनी खादी व चरखा याला महत्त्व दिल्याचे दिसून येते. गांधींनी आर्थिक क्षेत्रात विकेंद्रिकरणाचा आग्रह धरला होता. आर्थिक विकेंद्रिकरण शक्य व्हावे म्हणून गांधींनी प्रत्येक ग्राम एक आर्थिक व्यवस्थेचे घटक मानले होते. गावातील जनतेच्या अन्न, वस्त्र, निवारा, ज्ञान, मनोरंजन आणि आरोग्य संवर्धन या मूलभूत गरजा भागविणाऱ्या वस्तू व सेवा गावातच निर्माण व्हाव्यात असा त्यांचा कटाक्ष होता. यासाठी त्यांनी ग्रामोद्योग, लघूउद्योग, कुटिरोद्योग, हस्तकला इत्यादींना आपल्या अर्थव्यवस्थेत प्राधान्य दिले होते. गांधीजींनी आर्थिक क्षेत्रात विश्वस्त संकल्पना मांडली आहे. त्यांच्या मते संपत्ती ही ईश्वर संपत्ती असल्यामुळे त्यावर सर्वांचीच मालकी प्रस्थापित झाली पाहिजे. एखाद्या माणसाजवळ जर अतिरिक्त संपत्ती असेल तर त्यांचा उपयोग त्या

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli. Dist. Hingoli

... [illegible] म्हणून करावा. गांधीजी म्हणतात, हिंसेने श्रीमंतांना नष्ट करता येणार नाही तर ... पावले ओळखून आपली धोरणे बदलाविंत व संपत्तीचा उपयोग गरीबाच्या कल्याणासाठी करावा."[15] ... मध्ये मोठ्या प्रमाणात आर्थिक विषमता दिसून येते. त्यामुळे देशात दारिद्र्य, बेकारी, भ्रष्टाचार, हिंसा ... वाढ झालेली आहे. जर या समस्या सोडवायच्या असतील तर गांधींनी सांगितल्याप्रमाणे प्रत्येक ... आपल्या गरजा कमी केल्या पाहिजेत व श्रीमंतांना आपल्या संपत्तीचा काही भाग गरीबाच्या कल्याणासाठी ... पाहिजे.

6. भाषिक ऐक्य

... भाषेचा प्रश्न अत्यंत बिकट व गुंतागुंतीचा होऊन बसला आहे. भारतात 22 भाषा आणि असंख्य ... प्रत्यक्ष वापरात आहेत. प्रत्येक भाषा हे एकेका प्रदेशातील लोकांच्या परस्पर विनिमयाचे साधन असल्यामुळे ... गटाची परंपरा व अस्मिता आणि संस्कृती भाषेशी निगडीत आहे. या सर्व भाषांच्या व संस्कृतीच्या ... एक सुसंबद्ध बहुरंगी संस्कृती उदयाला आल्याशिवाय येथील राष्ट्रीय एकात्मता स्थिरपद होऊ शकत ... म्हणून भाषिक प्रश्न सोडविण्यासाठी गांधीजींनी लोकभाषेचा आग्रह धरला होता. लोकशाहीत लोकभाषा हेच ... व्यवहाराचे माध्यम असले पाहिजे असे त्यांनी ठामपणे प्रतिपादन केले. संपूर्ण देशासाठी संपर्क भाषा म्हणून ... देवनागरी लिपीतील हिंदीचा पुरस्कार केला. तरीही त्यांचा प्रादेशिक भाषेवर जास्त भर होता. स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर ... प्रांतरचना करण्यात आली व हिंदीला राष्ट्रभाषेचा दर्जा देण्यात आलेला आहे. हिंदीला राष्ट्रभाषा मानण्यास ... दाक्षिणात्य राज्य तयार नाहीत त्यामुळे ते हिंदीविरोधी निदर्शने करताना दिसतात. त्यामुळे राष्ट्रीय ऐक्य धोक्यात ... म्हणून गांधींनी सांगितल्याप्रमाणे सर्व व्यवहार व शिक्षण प्रादेशिक भाषेतून देण्यात यावे आणि राष्ट्रीय संपर्क भाषा ... हिंदीचा वापर करण्यात यावा. त्यामुळे वरील समस्या सोडविण्यास मदत होईल.

7. अल्पसंख्यांकाचा प्रश्न

1947 मध्ये भारतीय स्वातंत्र्याबरोबर भारत आणि पाकिस्तान असे दोन स्वतंत्र राष्ट्र निर्माण झाले. पाकिस्तान ... बहुसंख्य मुस्लिम व भारत हा बहुसंख्य हिंदूंचा देश म्हणून उदयास आले. त्यामुळे पाकिस्तानात हिंदू अल्पसंख्यांक ... भारतात मुस्लिम अल्पसंख्यांक झाले. या अल्पसंख्यांकांना तेथील बहुसंख्यांकाचा अन्याय सहन करावा लागतो. अशा प्रकारे अल्पसंख्यांक व बहुसंख्यांक संघर्ष निर्माण होऊन राष्ट्रीय ऐक्य धोक्यात येत असते. अल्पसंख्यांकाच्या बाबतीत ... अल्पसंख्यांक वर्ग कितीही छोटा असो त्याच्यावर बहुसंख्यांकाद्वारे अन्याय होता कामा नये. ... पूर्ण संरक्षण दिले पाहिजे. ... भाषा, लिपी, संस्कृती, धर्म याचा बहुसंख्यांकाद्वारे आदर केला जावा. तसेच अल्पसंख्यांकाचे हक्क स्वातंत्र्य ... आहे की त्यांनी आपआपल्या देशातील अल्पसंख्यांकाचे संरक्षण केले पाहिजे. बहुसंख्यांक लोकांचे कर्तव्य ... अशा रितीने वागणे हे बहुसंख्यांकाचे कर्तव्य आहे." म्हणून गांधीजी म्हणतात अल्पसंख्यांकांना भिती वाटणार नाही ... समजतील तेव्हाच राष्ट्रीय एकतेचे ध्येय पूर्ण होईल. अल्पसंख्यांक लोक स्वतःला जेव्हा सुरक्षित ...

8. क्रांतीसेना

आज देशामध्ये हिंसेने थैमान घातले आहे. ते थांबविण्यासाठी पोलीस व सैन्यदल असमर्थ ठरत आहेत. ... ही हिंसा थांबविण्यासाठी अहिंसक लोकशक्तीचा विकास करणे गरजेचे आहे. अन्यथा लोकशाहीचा अंत ... सावरणार नाही. म. गांधींनी आपल्या मृत्यूच्या एक दिवस पूर्व आपल्या वसीयतनाम्यावर स्पष्ट चेतावनी ...

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli. Dist. Hingoli

दिली होती की स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर भारतामध्ये नागरिक शक्ती आणि पोलिस सेना दोघांमध्ये संघर्ष अनिवार्य आहे. ज्यामध्ये नागरिक शक्ती कमजोर पडली तर लोकशाहीची ज्योत विझून जाईल[12]

गांधीजी ही गोष्ट जाणून होते. त्यामुळेच त्यांनी लोकांची अहिंसक शक्ती संघटीत करण्यासाठी शांतीसेना स्थापन करण्यास प्रारंभ केला होता. जो त्यावेळी सांप्रदायिक संघर्ष सोडविण्यासाठी ब्रिटीश पोलीस दलास पर्याय ठरू शकेल. गांधीजीनंतर विनोबा भावेने शांतीसेनेचे कार्य पूढे चालू ठेवण्याचे कार्य केले व स्वतः शांतीसेनेचे प्रमुख या नात्याने मार्गदर्शन केले. त्यावेळी अखिल भारतीय शांतीसेना मंडळाची स्थापना झाली. ज्याचे अध्यक्ष म्हणून जयप्रकाश नारायणसारखे महान व्यक्तीचे नेतृत्व मिळाले.[13] अशाप्रकारे शांतीसेना भारतीय अहिंसेच्या परंपरेचे एक रूप आहे ज्यातून राष्ट्रीय ऐक्य साधण्यास निश्चितच मदत होते.

सारांश

अशाप्रकारे गांधीजींनी आपल्या विचारांद्वारे राष्ट्रीय ऐक्य मजबूत करण्याचे कार्य केले. त्याचे अहिंसा, सत्याग्रह, अस्पृश्यता निर्मुलन, धार्मिक ऐक्य, आर्थिक समानता, भाषिक ऐक्य इत्यादी विचार राष्ट्रीय एकात्मतेस पोषक असेच आहेत. आजच्या हिंसेच्या जगात त्यांचे अहिंसेचे विचार प्रासंगिक आहेत. तसेच जात–पात, अस्पृश्यता नष्ट करण्यासाठी व व्यक्ती–व्यक्तीतील भेद नष्ट करण्यासाठी त्यांनी सांगितलेले अपरिग्रह व विश्वस्त संकल्पना उपयुक्त आहे. त्याचे सर्वधर्म समभावासंबंधी विचार वाढत्या संप्रदायवादास रोखण्यास उपयुक्त आहेत म्हणून त्यांचे विचार पूर्वी नव्हते इतके आज प्रासंगिक ठरत आहेत.

संदर्भ ग्रंथ

1. थत्ते,यदुनाथ.,गांधीजींची धर्मनीति,मुंबई,महाराष्ट्र ग्रंथ भांडार प्रकाशन,पृ. क्र..25
2. फाडीया,बी.एल.(2013),राजनीतिकविज्ञान,आग्रा,साहित्यभवन पब्लिकेशन, पृ.क्र.132
3. थत्ते, यदुनाथ.,गांधीजींची धर्मनीति, मुंबई–4,महाराष्ट्र ग्रंथ भांडार प्रकाशन,पृ. क्र. 6
4. पंडीत,नलिनी.,गांधी, मुंबई,ग्रंथाली प्रकाशन,पृ.क्र.120
5. फाडीया,बी.एल.(2013),राजनीतिकविज्ञान,आग्रा,साहित्यभवन पब्लिकेशन, पृ.क्र.133
6. भारंदे,बालासाहेब., सर्वधर्म समभाव आणि सामाजिक समता, वारजे, माळवाडी, पुणे, पृथ्वीराज प्रकाशन,पृ. क्र. 22
7. भारंदे,बालासाहेब., सर्वधर्म समभाव आणि सामाजिक समता, वारजे, माळवाडी, पुणे, पृथ्वीराज प्रकाशन,पृ.क्र 33
8. सोर,वासंती., एकविसाव्या शतकात गांधी, पवनार,परंधाम प्रकाशन, पृ.क्र.33
9. सोर,वासंती., एकविसाव्या शतकात गांधी, पवनार,परंधाम प्रकाशन, पृ.क्र.34
10. सोर,वासंती., एकविसाव्या शतकात गांधी, पवनार,परंधाम प्रकाशन, पृ. क्र.75
11. पंडीत,नलिनी.,गांधी, मुंबई,ग्रंथाली प्रकाशन,पृ.क्र.200
12. रामजी सिंह,गांधी दृष्टी, दरियागंज, नई दिल्ली, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, पृ. क्र.12
13. रामजी सिंह,गांधी दृष्टी, दरियागंज, नई दिल्ली, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, पृ. क्र.13

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli Dist. Hingoli